

***РОЗКРИТТЯ СУТИ ТА УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ТУРИЗМУ***

М.М. Жумбей

Анотація. У статті розглянуто дослідження вченими-педагогами суті поняття професійної компетентності майбутніх фахівців. На їх основі виокремлено провідні компоненти фахової компетентності. Проаналізовано педагогічні умови впливу на професійну підготовку фахівців у вищих навчальних закладах. Доведено ефективність даних умов у процесі формування професійної компетентності майбутніх менеджерів туризму.

Ключові слова: професійна компетентність, педагогічні умови, майбутні менеджери туризму.

***THE RESEARCH OF THE ESSENCE AND THE CONDITIONS OF
FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE FUTURE
TOURISM MANAGERS***

Annotation. The article deals with the research of the scientists-pedagogues concerning the essence of the concept professional competence of the future experts. Based on the analysis of the above studies, it should be emphasized that the scientists focused mainly on the structure of professional competence.

Thus, the guiding components of professional competence are considered to be: education in a particular professional sphere, experience of effective and creative application of the acquired knowledge, skills and abilities, personal and professional qualities allowing respecting an expert, taking his opinion into account, ability to perform self-education and self-development.

The pedagogical conditions of influence on professional training of experts in higher educational institutions are analyzed. As a conclusion they are: 1) the implementation of interdisciplinary integration of general education and professional

disciplines on the basis of activity and competence approaches; 2) the organization of the subject-subjective interaction of students and teachers on the basis of a person-oriented approach providing motivational orientation of training, self-realization of the student's personality, stimulation of his self-education; 3) the use of means of innovative information and communication technology training, involving dialoguing, professional and communicative orientation process of training, the use of role-play games, professional simulation situations, problematic and creative tasks. The effectiveness of these conditions in the process of formation of professional competence of future tourism managers is proved.

The final result of professional training is often checked by the indicators of the following criteria: 1) motivational (value orientations of the person, self-consciousness, etc.): 2) cognitive (knowledge, skills and abilities of professional orientation): 3) activity (communicativeness, mobility).

The conclusions made formed theoretical basis for further modelling of the process of professional competence formation of future tourism managers.

Key words: professional competence, pedagogical conditions, future tourism managers.

Сучасна професійна освіта України переходить на нові концептуальні засади підготовки майбутніх фахівців туристичної галузі в руслі компетентнісного, гуманістичного й культурологічного підходів згідно з вимогами до якості послуг у євроінтеграційних умовах міжнародної співпраці.

Урахування світових стандартів обумовлює відповідні зміни у фаховій підготовці менеджерів для цієї галузі, оскільки їхня діяльність, налагоджуючи міжнародні туристичні зв'язки, спрямовується на досягнення взаєморозуміння між народами світу й належить до однієї з найдинамічніших сфер. Актуальними постають проблеми формування системи спеціальних знань майбутніх менеджерів і оволодіння ними дотичними уміннями та навичками;

розвитку їхньої професійної компетентності; формування особистісних якостей, комунікативних здібностей, досвіду міжкультурного спілкування.

В Україні та інших країнах упродовж десятиліття активно здійснювалися пошуки умов формування ключових компетентностей і вже склалася певна практика застосування компетентнісного підходу в професійній освіті щодо підготовки фахівців для різних галузей господарства. Її теоретичне обґрунтування та експериментальне впровадження представлено в низці педагогічних досліджень.

Так, особливості формування професійної компетентності майбутніх педагогів розкрито в працях В. Баркасі, О. Бігич, М. Елькіна, З. Залібовської-Ільніцької, Л. Карпової, А. Маслюк, Л. Петухової, Є. Проворової, О. Смірної, О. Шестопалюк та ін.; фахівців економічної галузі – у дослідженнях О. Бабаян, М. Вачевського, Л. Волкової, Л. Дибкової, Н. Замкової, Є. Іванченко, Г. Копил, К. Масленнікова; майбутніх працівників підприємств туристської індустрії – в дисертаціях С. Александрової, Р. Брик, М. Галицької, Г. Зайчук, Н. Хмілярчук та ін.; медичної галузі та охорони здоров'я в працях І. Радзієвської, Т. Ткаченка, та ін.; працівників засобів масової інформації І. Чемерис та інших.

Мета статті: проаналізувати суть професійної компетентності майбутніх фахівців, дослідити ефективні педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх менеджерів туризму.

На підставі аналізу вище зазначених досліджень слід наголосити, що науковці особливу увагу приділяли розкриттю структури фахової компетентності, доведенню ефективності педагогічних умов її формування та визначенню критеріїв її діагностування. Висновки із зазначених досліджень склали теоретичне підґрунтя для моделювання нами процесу формування професійної компетентності майбутніх менеджерів туризму. Розглянемо їх детальніше.

Так, В. Баркасі (2004), розуміючи під професійною компетентністю майбутнього фахівця (учителя) інтегральне утворення особистості, яке включає

сукупність когнітивно-технологічного, соціального, полікультурного, аутопсихологічного та персонального компонентів, необхідних для успішного здійснення педагогічної діяльності з урахуванням специфіки предмета, що викладається, довела ефективність таких умов її формування, як: орієнтація на самооцінку професійної компетентності; впровадження модульно-рейтингової системи навчання в педагогічному ВЗО; використання нових інформаційних технологій навчання на заняттях з дисциплін циклу професійної та практичної підготовки. Дослідниця зазначала, що специфіка компетентності вчителя іноземних мов полягає в наявності сформованої іншомовної комунікативної компетенції, яка входить до складу когнітивно-технологічного компонента. Засобами реалізації зазначених умов виступили спецкурс, інтерактивні та кооперативні форми роботи, педагогічна практика у школі, відеоспостереження, міжнародний студентський клуб. Комплексна організація підготовки студентів передбачала поєднання навчально-пізнавальної, практичної і самостійної діяльності студентів з урахуванням динаміки розвитку професійної компетентності на етапах її формування. Для діагностування рівнів її сформованості було визначено критерії: 1) *процесуально-змістовий* із показниками: знання (методологічні, загальнотеоретичні, спеціальні), вміння, навички; оволодіння основами педагогічних технологій; використання прийомів педагогічного менеджменту; 2) *суспільно-громадянський* із показниками: громадянська відповідальність; розуміння значущості педагогічної діяльності; суспільна активність; 3) *культурологічний* із показниками: усвідомлення себе носієм національних цінностей; толерантність, повага до мови, релігії, культури різних націй; планетарне мислення; 4) *регулятивно-оцінний* із показниками: мотивація досягнення компетентності; рівень професійної самосвідомості; емоційна гнучкість; 5) *професійно-особистісний* із показниками: гуманістичність; мобільність; комунікативність [2].

І. Чемерис (2008), досліджуючи проблему формування професійної компетентності майбутніх фахівців (журналістів), серед основних умов ефективної організації процесу підготовки назвала встановлення міждисциплінарних зв'язків та інтеграцію змісту фахових дисциплін, моделювання штучного професійного середовища. За висновком науковця, професійна компетентність репрезентує систему теоретичної і практичної готовності особистості до ефективної самореалізації у професії, вона вміщує знання, уявлення, навички, мотиви, цінності, реалізовані у життєвих та професійних контекстах, передбачає наявність досвіду діяльності. Дослідницею було визначено чотири показники розвитку професійної компетентності: контактний, мотиваційний, інформаційний, інтерпретаційний та три їхні рівні – високий, середній, низький. Організація навчально-пізнавальної роботи студентів здійснювалася упродовж трьох етапів: діагностико-підготовчого, змістовно-процесуального та контроль-коригувального, упродовж яких велике значення надавалося виконанню завдань творчого характеру: ситуативно-ігровим, авторсько-імітаційним та з елементами художнього, музичного, театрального мистецтва («сприймання», «реклама», інтерв'ю, репортаж, конференція, прес-конференція, круглі столи, дебати, ток-шоу, «редакція» тощо) [11].

Предметом дослідження Г. Копил (2007) була професійна компетентність майбутніх фахівців з міжнародної економіки. Заслуговує на увагу представлена в роботі концепція структурування професійної компетентності, до компонентів якої дослідниця віднесла *мотиваційно-ціннісний* (наявність інтересу до поглибленого вивчення фахових дисциплін; усвідомлення значущості компетенцій, безпосередньо пов'язаних з міжнародною економічною діяльністю, прагнення до набуття конкурентоспроможних компетенцій, умінь і навичок; прагнення до особистісного самовизначення та самореалізації в професійному середовищі; об'єктивність і самокритичність в оцінці досягнутого рівня розвитку власної професійної компетентності;),

інформаційно-перцептивний (здатність до компетентного сприйняття та аналізу професійно важливої інформації, яка надходить усіма каналами; адекватність творчого реагування на професійно важливі аспекти у змісті досліджуваного матеріалу; збільшення швидкості понятійної та мовної реакції на професійно важливі аспекти, що виявляються у вербальній і невербальній активності комунікантів; здатність/уміння вивчати та збагачувати за досліджуваним матеріалом знання підприємницької та корпоративної культури ділового середовища країни, мова якої вивчається; бажання та спроможність фахівців не лише до кращого порозуміння з діловими партнерами, а й до запозичення кращих зразків підприємницької культури у вітчизняній економіці) та *операційно-дієвий* (уміння застосовувати набуті професійно важливі знання у професійній діяльності з оптимальною користю; уміння застосовувати пріоритетні компетенції, властиві галузі міжнародної економіки; уміння компетентно спілкуватись з іноземними діловими партнерами, а саме: уміння розуміти позицію співрозмовника, уявляти себе на його місці, розмовляти з ним за його правилами зі своєю метою; критично оцінювати свою мовленнєву та ділову поведінку на доречність і доцільність, відповідно до ситуації спілкування; уміння налагодити довірливий контакт із співрозмовником, створити атмосферу діловитості, порозуміння, компетентно та переконливо досягати поставленої мети; уміння передбачати конфліктні ситуації на інтеркультурологічному підґрунті та запобігати їм) [8, с.21-22].

Системоутворювальним чинником зазначеної структури професійної компетентності було визначено інтеркультурологічну компетенцію, що, за переконанням Г. Копил, забезпечує належний рівень конкурентоспроможності фахівців. Інтеркультурологічна компетенція передбачає усвідомлення мотивів професійної діяльності та визначення пріоритету інтеркультурологічних знань, умінь для професійного розвитку й самовдосконалення, інтегрує в собі знання, вміння і навички фахівця у галузі міжнародної економіки, які дозволяють швидко та ефективно здійснювати професійну діяльність в умовах

міжкультурного діалогу, здатність розпізнавати та інтерпретувати інтеркультурологічні аспекти та творчо реагувати на них, уміння застосовувати інтеркультурологічні знання у міжкультурному діловому спілкуванні [8, с.5].

Для діагностування елементарного, достатнього та творчого рівнів сформованості інтеркультурологічної компетенції дослідницею було визначено показники мотиваційного, когнітивного та діяльнісного критеріїв. У результаті діагностичних зрізів було доведено, що ефективними умовами формування інтеркультурологічної компетенції є мотиваційне забезпечення навчального процесу, впровадження комунікативного підходу; застосування прийомів рефлексивної діяльності студентів [8].

На підставі контент-аналізу визначень науковців щодо структурних компонентів професійної компетентності, О. Дубасенюк засвідчила, що основними компонентами будь-якої компетентності вчені вважають: здатність застосовувати набуте на практиці для розв'язання будь-яких проблем (90%); освіченість, яка відображає обізнаність у певній галузі (88%); взаємозв'язок знань, умінь та навичок, які особистісно розвинені шляхом освіти та практики і допомагають діяти адекватно ситуації (76%); досвід особистості, що сприяє успішному виконанню певної роботи, завдання (76%); цінності, наявність яких робить людину авторитетною в певній галузі (76%); професійно значущі якості, які характеризують професіоналізм особистості (73%)» [5].

Отже, до провідних компонентів фахової компетентності науковці відносять такі, як: освіченість у певній професійній галузі, досвід ефективного та творчого застосовування набутих знань, умінь, навиків у фаховій діяльності, особистісні та професійно значущі якості, що дозволяють поважати фахівця, зважати на його думку, здатність до самоосвіти, саморозвитку.

Здійснивши аналіз дисертаційних досліджень з професійної педагогіки на предмет визначення ефективних умов формування компетентностей майбутніх фахівців різних спеціальностей, зроблено висновок, що дані умови є актуальними і для процесу підготовки фахівців галузі туризму. З'ясовано, що

науковці в результаті експериментальних досліджень довели ефективність таких умов підготовки фахівців у вищих навчальних закладах:

- *поєднання інтегративного, діяльнісного та компетентнісного підходів у практичній підготовці майбутніх менеджерів туризму; розроблення методики та навчально-методичного забезпечення поетапної організації інтегрованої навчальної практики (створення інструкцій, рекомендацій для керівників практики та студентів, навчальної програми, словників, посібників); підвищення рівня готовності керівників навчальної практики до її проведення; діагностування та оцінювання ефективності практичної підготовки на етапі навчальної практики за критерієм здатності вирішення інтегрованої фахової проблеми [10].*

- *підготовка викладачів до формування професійно-комунікативної компетентності студентів; здійснення диференційованої підготовки студентів з урахуванням ставлення, інтересу до питань професійних комунікацій, якості комунікативних знань, умінь, особистісних якостей; організація професійно-комунікативної спрямованості практики студентів, проведення спецсемінару [1];*

- *суб'єкт-суб'єктна взаємодія учасників навчального процесу, висока компетентність професорсько-викладацького складу та стала система контролю навчальних досягнень; використання комплексу особистісно-орієнтованих, імітаційно-ігрових, проблемно-орієнтованих технологій [6];*

- *мотивація до професійного зростання в умовах інформатизації навчального процесу; професійне спрямування вивчення інформаційних дисциплін; систематичне застосування засобів інформаційних технологій у процесі вивчення фахових дисциплін; наявність умінь самостійного застосування засобів інформаційних технологій з використанням різних симуляцій – професійно-симулятивних ситуацій (реальних і віртуальних) [3];*

- *індивідуальний підхід до студентів; проблемний і творчий характер завдань; використання сучасних інноваційних технологій навчання; діалогізація процесу навчання; моделювання професійних ситуацій* [4];

- *мотиваційна спрямованість навчання через самоактуалізацію та самореалізацію особистості студента; інтеграція фундаментальної та спеціальної підготовки через підсилення соціально-особистісної складової професійної спрямованості загальнонаукових та загально професійних дисциплін, фундаменталізація змісту спеціальних дисциплін; активізація діяльності викладача і студента в оптимальному темпі навчання; стимулювання форм самоосвіти і самоврядування студентів у різних видах діяльності* [7];

- *організація навчально-пізнавальної діяльності студентів на засадах особистісно-орієнтованого підходу, професійна спрямованість змісту загальної та спеціальної підготовки фахівців, суб'єкт-суб'єктна взаємодія у навчально-пізнавальній діяльності, формування професійної компетентності з використанням комплексу ситуаційних завдань, упровадження інтегрованої туристської практики* [12],

- *організація оптимального професійного середовища в аудиторній і позааудиторній роботі; формування позитивної мотивації; забезпечення професійної спрямованості змісту навчання; використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій* [9].

Відтак, узагальнюючи результати пошуку умов, що ефективно впливають на формування професійної компетентності майбутніх менеджерів туризму, дійшли висновку, що в сучасній професійній освіті необхідно: а/ здійснювати змістову міжпредметну інтеграцію загальнонаукових та професійних дисциплін на засадах діяльнісного та компетентнісного підходів; б/ організовувати суб'єкт-суб'єктну взаємодію студентів і викладачів на засадах особистісно-орієнтованого підходу, що передбачає мотиваційну спрямованість навчання, самореалізацію особистості студента, стимулювання його самоосвіти; в/ використовувати засоби інноваційних інформаційно-

комунікативних технологій навчання, що передбачають діалогізацію, професійно-комунікативну спрямованість процесу підготовки, використання імітаційно-ігрових, професійно-симулятивних ситуацій, завдань проблемного і творчого характеру.

Узагальнюючи думки науковців, репрезентовані в дисертаційних дослідженнях, щодо критеріїв та показників діагностування професійної компетентності майбутніх фахівців різних галузей господарювання, можемо констатувати, що кінцевий результат професійної підготовки найчастіше перевіряють за показниками мотиваційного (ціннісні орієнтири особистості, її регулятиви, самосвідомість тощо), когнітивного (знання, уміння, навички професійного спрямування) та діяльнісного (комунікативність, мобільність) критеріїв.

Слід зазначити, що культурологічний аспект професійної компетентності майбутніх фахівців опосередковано представлено в критеріях майже у всіх дослідженнях з означеної проблематики або у вигляді спеціального культурологічного напрямку діагностування кінцевих показників підготовки фахівця, або в інших критеріях у вигляді таких показників, як: толерантність, ставлення до гуманістичних цінностей, комунікативність, гуманізм тощо.

На такий висновок ми спиралися, у подальшому дослідженні проблеми формування загальнокультурної компетентності майбутніх менеджерів туризму як мети і кінцевого результату їх професійної підготовки.

Література

1. Александрова С. А. Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців підприємств туристської індустрії: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С. А. Александрова. – Х., 2010. – 21 с.
2. Баркасі В.В. Формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземних мов: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. В. Баркасі. – Одеса, 2004. – 20 с.

3. Брик Р.С.
Формування професійної компетентності майбутніх працівників сфери туризму в професійно-технічних навчальних закладах засобами інформаційних технологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Р. С. Брик. – К., 2011. – 20 с.
4. Галицька М.М.
Формування у студентів вищих навчальних закладів сфери туризму готовності до іншомовного спілкування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / М. М. Галицька. – К., 2007. – 20 с.
5. Дубасенюк О. А.
Загальнокультурна компетентність: сутність та наукові підходи / О. А. Дубасенюк // Формування загальнокультурної компетентності майбутніх фахівців: збірник наукових праць молодих науковців (за ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко). – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – 123 с.
6. Зайчук Г. М.
Формування професійної компетентності майбутніх маркетологів туристичної галузі у процесі фахової підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Г. М. Зайчук. – К., 2010. – 20 с.
7. Комарова Л. К.
Интенсификация процесса обучения как фактор социально-личностного профессионального становления будущего специалиста по сервису и туризму: автореф. дис. На соискание учен. Степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования (педагогические науки)» / Л. К. Комарова. – Омск, 2009. – 20 с.
8. Копил Г. О.
Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з міжнародної економіки у процесі вивчення іноземних мов: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Г. О. Копил. – Житомир, 2007. – 20 с.
9. Кухта І.В.
Формування іншомовної комунікативної культури майбутніх фахівців туристичної сфери: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. В. Кухта. – Тернопіль, 2011. – 20 с.
10. Хмілярчук Н. С.
Педагогічні умови організації навчальної практики майбутніх менеджерів туристичної сфери: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. С. Хмілярчук. – Вінниця, 2007. – 20 с.
11. Чемерис І. М.
Формування професійної компетентності майбутніх журналістів засобами іншомовних періодичних видань: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. М. Чемерис. – К., 2009. – 20 с.

12. Шафранський В. В. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців зі спортивно-оздоровчого туризму у вищих навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» / В. В. Шафранський. – Тернопіль, 2011. – 20 с.

<https://orcid.org/0000-0002-8883-4135>